

УДК 811.112.2'373.7:811.111'373.7
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.1>

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА РЕЛЕВАНТНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Ярослав Билиця

*кандидат філологічних наук,
професор кафедри німецької філології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0002-1436-1953
yaroslav.bylytsia@pnu.edu.ua*

Уляна Билиця

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0003-4833-3245
uliana.bylytsia@pnu.edu.ua*

Ключові слова: *фразеологізм
античного походження,
політичний дискурс,
медіадискурс, комунікативна і
прагматична релевантність,
модифікація фразеологізмів.*

Стаття присвячена питанню вживання фразеологізмів античного походження та їх комунікативно-прагматичної релевантності в політичному медіадискурсі. Дослідження здійснюється на медійних текстах різної жанрової належності, причому на матеріалі трьох мов – української, англійської та німецької. Вибірка текстів та фактичного фразеологічного матеріалу охоплює період з січня 2022 року по червень 2023 року, тобто період особливого загострення війни Росії проти України. Об'єктом дослідження є найбільш вживані фразеологізми античного походження як узуального, так і okazіонального характеру, причому різної структурно-семантичної організації та різного ступеня переосмислення, які тяжіють до вживання у політичній сфері комунікації і референтно корелюють з політичними подіями цієї війни. В об'єкт дослідження не входять фразеологізми біблійного походження, оскільки їх обсяг є доволі обширним, а їхня семантика має здебільшого загальнонавжаний характер. На противагу цим мовним знакам фразеологізми античності, незважаючи на своє древнє походження, є широко вживаними у сучасному політичному дискурсі, оскільки часто є здатними своєю семантикою вербалізувати певне явище чи ситуацію політичного життя і виконати тим самим свою комунікативно-інформативну функцію. Проте основна увага в статті зосереджена на здатності досліджуваних одиниць завдяки їх структурно-семантичним особливостям та трансформаційним механізмам виступати не тільки засобом комунікації, але й інструментом прагматичного впливу на реципієнта політичної інформації. Особливу роль при цьому відіграє політична оцінка як складник їх семантичної структури, яка зазвичай є узуально обумовлена конкретними міфологічними сюжетами, історичними подіями, власними античними іменами. Крім цього ця оцінка може й посилюватися безпосередньо в дискурсі за рахунок різних структурно-семантичних трансформацій цих одиниць, зокрема, таких як редукція, вклинювання, нарощення, субституція тощо.

COMMUNICATIVE-PRAGMATIC RELEVANCE OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF ANCIENT ORIGIN IN POLITICAL MEDIA DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, ENGLISH, AND GERMAN)

Yaroslav Bylytsia

PhD in Philology,

Professor at German Philology Department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Uliana Bylytsia

PhD in Philology,

Associate Professor at English Philology Department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Key words: *phraseological units of ancient origin, political discourse, media discourse, communicative and pragmatic relevance, modification of phraseological units.*

The article is dedicated to the issue of using phraseological units of ancient origin and their communicative-pragmatic relevance in political media discourse. The research is conducted on media texts of various genres, using materials from three languages: Ukrainian, English, and German. The selection of texts and factual phraseological material covers the period from January 2022 to June 2023, which corresponds to a period of heightened military aggression by Russia against Ukraine. The object of the study is the most frequently used phraseological units of ancient origin, both conventional and occasional, with different structural-semantic organization and varying degrees of reinterpretation, which tend to be used in political communication and yet correlate referentially with the political events of this war. Phraseological units of biblical origin are not included in the research object, as their scope is quite extensive, and their semantics are mostly commonly understood.

In contrast to these linguistic signs, phraseologisms of antiquity, despite their ancient origin, are widely used in contemporary political discourse since they often have the ability to verbalise a specific phenomenon or situation in political life and, thereby, fulfill their communicative-informative function. However, the main focus of the article is on the ability of the units under study, due to their structural-semantic peculiarities and transformational mechanisms, to act not only as a means of communication but also as an instrument of pragmatic influence on the recipient of political information. Political evaluation plays a particular role in this regard as a component of their semantic structure, which is usually conventionally conditioned by specific mythological plots, historical events, ancient names, and can be intensified directly in discourse through various structural-semantic transformations of these units, including reduction, insertion, expansion, substitution, and so on.

Постановка проблеми. Відомо, що фразеологізми є одними із мовних засобів, що здатні фіксувати у своїй семантиці найбільш важливі факти та події історико-політичного, культурного та соціального характеру різних епох, зокрема епохи античності. Відтак у складі фразеологізмів більшості мов появились одиниці, джерелом формування яких є антична історія і культура, антична міфологія тощо. Такі мовні знаки йменують зазвичай терміном «фразеологізми античного походження» або ж «античні фразеологічні одиниці» (далі – АФО). Ці одиниці, незважаючи на свій древній характер та належність до книжного стилю, ще і сьогодні є активно вживаними

у різних типах текстів – літературних, газетно-публіцистичних, а також політичних, що є предметом дослідження цілої низки публікацій.

Загалом адекватний опис вживання та функціональної значимості фразеологізмів як і будь-яких інших мовних одиниць вимагає врахування специфіки тієї комунікативної сфери, яку вони обслуговують, у нашому випадку – політичної сфери комунікації. Як відомо, у цій мовленнєвій сфері особливе місце займає прагматична функція мови, яка у даній статті розуміється як функція впливу на реципієнта інформації. Саме з такою специфікою зазначеної сфери комунікації адекватно корелюють фразеологізми античного походження, що

характеризуються комунікативно-прагматичною спрямованістю своєї семантики. Незважаючи на таку важливу суспільно-політичну функцію АФО у політичній сфері комунікації вони ще не були об'єктом дослідження у такому функціональному ракурсі.

Отже, **актуальність** даної статті зумовлена назрілою необхідністю аналізу вживання АФО в політичному дискурсі, особливо в сьогодишніх складних політичних умовах, коли «весь мовний арсенал стає не просто засобом інформування, але й ефективним інструментом впливу на реципієнта політичної інформації, на формування його політичної свідомості та й навіть маніпуляції його емоціями, а відтак і поведінкою» (Билиця, 2023: 61).

Матеріал дослідження складають найбільш уживані АФО різної структурно-семантичної організації, виокремленні шляхом суцільної вибірки із різних медіаресурсів політичного спрямування: україно-, англо- та німецькомовних газет, журналів, інтернет-видань тощо за період з січня 2022 р. по червень 2023 р., тобто в час особливого загострення військово-політичної ситуації в Європі і світі. При цьому об'єктом дослідження стали ті АФО, які налічують не менше ніж по 50 вживань у зазначений період в політичних дискурсах кожної із досліджуваних мов. Крім цього аналізу у даній статті підлягають тільки ті одиниці, які загалом тяжіють до вживання у політичній сфері комунікації і які корелюють із політичними подіями і ситуаціями, пов'язаними з війною Росії проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологізми античного походження були неодноразово об'єктом дослідження багатьох мовознавців, при цьому їх аналіз часто здійснювався разом із так званими «крилатими висловами». Що торкається останніх, то у фразеології існує велика кількість збірників цих одиниць на матеріалі різних мов, зокрема, української (А. Коваль, В. Коптілов, Н. Корж, Ф. Луцька), німецької (В. Гаврись, Г. Бюхман, Л. Макенсен), англійської (М. Ярошенко, М. Джонс), а також словників античної міфології (І. Козовик, О. Пономарів).

АФО були об'єктом дослідження і у дисертаційних дослідженнях та публікаціях цілої низки українських мовознавців, які аналізували різні аспекти формування та функціонування цих одиниць. Так, наприклад, шляхи й механізми рецепції АФО у різних мовах та лінгвокультурологічні особливості входження цих одиниць у відповідні мови досліджували Н. Венжинович та Р. Луканинець (Венжинович, 2011; Венжинович, 2018; Венжинович, Луканинець, 2013), джерела та процес їх запозичення і формування – В. Лазарович (Лазарович, 1983), їх етимології – В. Лазарович,

М. Ткачівська, В. Ткачівський (Ткачівський, 2000; Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005), питання їх структурних і семантичних особливостей – О. Скубашевська (Скубашевська, 2000).

В окремих публікаціях, зокрема, І. Серебрянської та Н. Маринохи здійснено аналіз питання функціонування АФО в мові сучасної преси (Серебрянська, Маринюха, 2011), В. Денисюк досліджував специфіку їх функціонування в українському поетичному дискурсі (Денисюк, 2015). Питанню використання крилатих висловів античного походження у сучасній публіцистиці та їх роль у досягненні комунікативної мети оратора присвячені публікації відповідно А. Григораши та З. Куньч (Григораши, 2002; Куньч, 2020).

Публікацій щодо використання АФО безпосередньо у політичному дискурсі нами не виявлено. Правда це питання порушується в публікації одного із авторів цієї статті (Билиця, 2023), проте тільки фрагментарно, оскільки в ній йдеться про використання загалом усіх фразеологізмів у політичному дискурсі незалежно від їх структурно-семантичної організації.

То ж основна **мета статті** полягає в бажанні проаналізувати специфіку використання найбільш уживаних АФО у текстах політичного дискурсу на матеріалі різних мов, зокрема української, англійської та німецької. Основною метою даної статті є не стільки характеристика структурно-семантичних чи етимологічних особливостей цих одиниць, що було зроблено уже у попередніх дослідженнях, скільки здійснення аналізу їх узусного та оказіонального вживання, а також їх комунікативно-прагматичного потенціалу в політичному дискурсі.

Постановка завдання. У дослідженні не ставиться завдання охопити велику кількість АФО, а на прикладі небагатьох найбільш відомих одиниць, прослідкувати хоча б частотність їх функціонування в політичному дискурсі, а також спростувати думку, яка іноді побутує в публікаціях, що ці одиниці є начебто маловживаними у сучасних мовах, зокрема у сфері політичної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. АФО складають у фразеологічному складі будь-якої з європейських та й багатьох світових мов доволі об'ємну групу одиниць. Вони є різними з точки зору своєї структурно-семантичної організації та ступеня переосмислення компонентів, і незважаючи на свій древній за походженням характер, є невід'ємною складовою частиною фразеологічного складу будь-якої з мов. Загалом під терміном «фразеологічна одиниця» слідом за Я. Бараном ми розуміємо «віртуальний знак мови на зразок словосполучення і речення з повним або частковим переосмисленням компонентів, призначення якого – вираження

номінативно-експресивної функції» (Баран, 1997: 77). В доповнення до цього визначення варто зазначити, що фразеологізми – це стійкі і відтворювані в готовому вигляді одиниці, які охоплюють не лише власне ідіоми, але й різного роду фразеологічні сполучення, прислів'я, приказки й крилаті вислови, тобто всю різноманітність стійких відтворюваних словесних комплексів. Таке тлумачення фразеологізму можна вважати чинним і для АФО, які є також різними з точки зору своєї структури й семантики, а також ступеня переосмислення свого компонентного складу.

Не можна не помітити, що семантика багатьох із досліджуваних одиниць корелює зі специфікою сучасного політичного життя як на міжнародній арені, так і в різних країнах Європи і світу, жителі яких переживають сьогодні глобальні проблеми, пов'язані із різноманітними суперечностями політичного, економічного й військово-політичного характеру. Адже, як і сьогодні, життя представників античного світу в часи древньої Греції та Риму було сповнене доволі жорсткою боротьбою за владу, суперечками, інтригами, підкупамі, зрадою, а також війнами, що практично безупинно велися в часи їхньої історії. Свідченням цьому є АФО, у компонентному складі яких фігурує ціла низка власних імен, нехай і міфологізованих, але які були пов'язані з війнами, як от: античний бог Марс, який зазвичай зображений із мечем як основним атрибутом війни, богиня Паллада, яка асоціювалася з війною через зображення її зі списом як одним із засобів ведення війни, а також інші герої воєн – Аріадна, Ахілл, Геракл, Дамокл, Еней, Одисей та інші, які прославилися тими чи іншими військовими діяннями.

Все це і зумовлює той факт, що політики, державні діячі, дипломати, журналісти, знаходячи певні аналогії між періодом античності і сучасним політичним життям, доволі активно і часто використовують АФО в політичному дискурсі. І це небезпідставно, адже ці одиниці здатні своєю семантикою влучно і конденсовано, образно й емоційно вербалізувати певне явище чи ситуацію сучасного політичного життя, а також дати їм певну оцінку. Далеко не останню роль при цьому відіграє їх відомість широкому колу читачів/слухачів незалежно від соціального чи професійного статусу, а також широта їх семантичної структури, що зумовлює можливість використання їх семантики щодо різних ситуацій, у тому числі і політичних.

Інакше кажучи, вживання АФО у мові політики зумовлене комунікативно-прагматичною релевантністю цих одиниць, яка ґрунтується на наявності в їх семантичній структурі не стільки предметно-логічного, скільки насамперед образно-емоційного й особливо політично забарвленого

оцінного значення. Саме остання ознака семантики цих одиниць – соціально-політична оцінка, в якій знаходить своє відображення суб'єктивно-оцінне ставлення автора до певних політичних подій, явищ і ситуацій і яка може мати неоднозначний (позитивний чи негативний) характер в залежності від політичної позиції комунікантів, є провідною категоріальною семантичною ознакою АФО. Ця оцінка може бути узуально обумовлена конкретними міфологічними сюжетами, історичними подіями, власними античними іменами, які є носіями позитивної або негативної оцінки і яка може у дискурсі ще й видозмінюватися за рахунок різних трансформаційних механізмів, як от: нарощення, вклинювання, субституція тощо. Використання цих механізмів сприяє прагненню політичної комунікації, й політичного дискурсу зокрема, підвищувати і посилювати свій вплив, а відтак бажанню оновити структуру та семантику тих АФО, які у результаті багатократного вживання почали втрачати свою соціально-політичну гостроту.

Варто зазначити, що політичний дискурс є невід'ємною частиною всього медіадискурсу, оскільки останній це «глобальна універсальна категорія сучасного комунікативно-інформаційного дискурсу, в якому відбиваються актуальні настрої суспільства в різних сферах діяльності – політиці, економіці, культурі тощо...» (Сизонов, 2018). Відтак розрізняють різні види дискурсу: публіцистичний, юридичний, військовий, релігійний, науковий, рекламний, політичний, кожен з яких має свої характерні для нього ознаки. Так, характерною ознакою політичного дискурсу є комунікативно-прагматична спрямованість його змісту, що й зумовлює необхідність підбору найбільш ефективних і прагматично релевантних мовних засобів, здатних здійснити певний вплив на їх реципієнта.

Все це є особливо важливим у наш час, коли події на теренах нашої держави, пов'язані із війною Росії проти України, не зникають зі сторінок світових провідних газет і журналів, різноманітних інтернет ресурсів. Вони є предметом обговорення на багаточисельних міжнародних конференціях, переговорах, зустрічах і без перебільшення стали останнім часом епіцентром значної частини всього міжнародного політичного життя. Відтак політичний дискурс став своєрідною ареною боротьби різних суджень, точок зору, політичних оцінок і не останню роль у цій боротьбі відіграють мовні засоби, зокрема й фразеологізми античного походження.

Так у зв'язку із вищезазначеними подіями широко вживаною у політичній комунікації є АФО «*скринька Пандори*» (укр.) – *Pandora's box* (англ.) – *die Büchse der Pandora* (нім.), яка має

значення «джерело нещастя, лиха, неприємностей тощо». Такою «скринькою Пандори» у наш час можна вважати відкриття людством ядерної зброї, спричинення певної техногенної катастрофи, безпідставний початок кимось війни тощо. Загалом даний вираз походить із давньогрецької міфології і пов'язаний він із жінкою Пандорою, яка, незважаючи на сувору заборону свого чоловіка, відчинила скриньку, в якій були замкнені всі людські пороки, нещастя і хвороби, випустивши тим самим на волю всі лиха, які посипалися на людей (Козовик, Пономарів, 2006).

Компонентний склад цієї АФО сам по собі не експлікує якусь певну оцінку, хоча переосмислене значення цієї одиниці є беззаперечно негативно-оцінним. Причому цю АФО слід вважати у всіх досліджуваних нами мовах як редуковану форму базисної одиниці, яка є найбільш часто вживаною – «*відчинити скриньку Пандори*» (укр.) – *to open Pandora's box* (англ.) – *die Büchse der Pandora öffnen* (нім.), що означає «вчинити дію з незворотними наслідками (зазвичай негативними); принести багато неприємностей, біди, лиха». Саме таким лихом з непоправними наслідками слід вважати війну Росії проти України. Про це говорить, наприклад, речник голови Одеської ОВА Сергій Братчук в інтерв'ю для «Фабрики новин»: «Путін у 2022 році *відкрив ящик Пандори!*» (Братчук, 2022).

Вислів «відкривати скриньку Пандори» може бути вживаним і в антонімічній формі – «закривати скриньку Пандори», як-от: «Члени Ядерного клубу мають окреслити Росії наслідки. *Скринька Пандори* має бути *закритою*» – заявляє радник керівника офісу президента України Михайло Подоляк (Подоляк, 2022). У даному випадку за рахунок субституції компонентів мовець вирішує не тільки комунікативне завдання, але й висловлює в імперативній формі своє негативне і рішуче ставлення до небезпечних дій Росії у війні проти України.

Прикладом вживання вищезазначеного виразу в англомовному варіанті може бути висловлювання Держсекретаря США Ентоні Блінкена щодо спроб Росії та її лідера Володимира Путіна змусити Україну підписати угоду про відмову від частини своїх територій в обмін на мир. Так, він заявляє: «If Ukraine gives up territory to Russia in exchange for peace it will *“open a Pandora's box* around the world:» – «Якщо Україна віддасть територію Росії в обмін на мир, то це *«відкриває скриньку Пандори* в усьому світі» (Haltiwanger, 2023).

У зв'язку із розв'язанням війни в Україні багатьма політиками, журналістами зазначається, що цим актом Росія перейшла певні непорушні лінії, які існували в Європі і світі між державами після другої світової війни. У політичній комунікації це

йменується виразом «*перейти Рубікон*» (укр.) – *to cross the Rubicon* (англ.) – *den Rubikon überschreiten* (нім.), що означає: «зробити безповоротний крок, відважитися на рішучий вчинок з позитивними чи негативними наслідками». Ось як про це пише, наприклад, англомовний журнал словами голови центру міжнародної безпеки та стратегії, професора кафедри міжнародних відносин Університету Цінхуак Да Вей: «Russian troops *crossed* not only the land border between Russia and Ukraine on February 24, but also *the Rubicon* of the post-Cold War international order» – «Російські війська 24 лютого 2023 року *перетнули* не лише сухопутний кордон між Росією та Україною, а й *Рубікон* міжнародного порядку після холодної війни (Da Wei, 2022).

Загалом ця ж АФО, яка часто вживається сьогодні щодо різних політичних ситуацій, походить з часів античності, коли у січні 49 року до н.е. легіони Цезаря перейшли річку Рубікон, яка відмежовувала Галію від Італії, у результаті чого розпочалася громадянська війна (Козовик, Пономарів, 2006). Ось приклад такого вживання в німецькомовному політичному дискурсі, що стосується спірного і неоднозначного в Європі і світі питання постачання Україні важких танків, використання яких, на думку військових і політичних експертів, повинно стати переломним моментом у війні. Німецький журнал Focus з цього приводу пише: «Der Westen scheint damit *«den Rubikon überschritten»* zu haben» – «Цим рішенням Захід, схоже, *перейшов Рубікон*» (Goemans, 2023).

Сьогодні війна в Україні є величезною проблемою не тільки для громадян нашої держави, але й багатьох інших країн Європи і світу, адже гинуть люди, руйнуються міста і села, витрачаються величезні матеріальні і фінансові ресурси, виникають загрози екологічного і техногенного характеру тощо. Відтак війна в Україні – це загроза людству, а за визначенням політиків, це «*Дамоклів меч*» (укр.) – *the sword of Damocles* (англ.) – *das Schwert des Damokles* (нім.), який висить над ним. Недаремно світові медіаресурси просто рясніють вживанням цієї АФО у значенні «постійна загроза, небезпека». Джерелом виникнення цього виразу є давньогрецький міф про сиракузького тирана Діонісія Старшого, який наказав під час бенкету посадити підлесника Діонісія на свій трон, попередньо прикріпивши до стелі над цим місцем гострий меч як символ постійних небезпек, що загрожують кожному правителю (Козовик, Пономарів, 2006).

Таким Дамоклевим мечем людство небезпідставно вважає також ймовірність використання в ході війни ядерної зброї з боку Росії, у зв'язку з чим світовою громадськістю постійно порушується питання необхідності втручання ООН

з метою припинення війни. Ось як про це пишуть німецькомовні медіа: «*Das Damokles-Schwert eines Nuklearkrieges schwebt über Europa: Was wird passieren, wenn das ukrainische Militär die russischen Streitkräfte auf den vier annektierten ostukrainischen Provinzen angreift?*» – «*Дамоклів меч ядерної війни висить над Європою. Що трапиться, якщо українська армія нападе на російські війська на чотирьох анексованих східноукраїнських регіонах?*» (Moegling, 2022).

У даному уривку тексту німецькомовний вираз *das Schwert des Damokles* використано у варіанті складного іменника *das Damokles-Schwert* з нарощенням до нього у постпозиції лексеми *Nuklearkrieg*.

Проблемі незастосування ядерної зброї у вирішенні політичних конфліктів присвячена також стаття в газеті *The Mail & Gardian* від 28 червня 2022 р. під назвою «*Remove nuclear sword of Damocles!*» – «*Усуньте ядерний меч Дамокла!*». У статті йдеться про стурбованість цілої низки держав відсутністю прогресу в ядерному роззброєнні, особливо в умовах теперішнього загострення військово-політичних конфліктів. Усвідомлюючи катастрофічні наслідки використання ядерної зброї, автори статті заявляють: «*In the interests of humanity, we will continue to work to remove the nuclear sword of Damocles that is hanging over all our heads*» – «В інтересах людства ми продовжуватимемо працювати, щоб *усунути дамоклів ядерний меч*, який висить над нашими головами» (Schallenberg A, Twyford, 2022).

Вжита у даному випадку АФО із нарощенням до неї компонентом (*nuclear sword of Damocles*) дає можливість автору наблизити реципієнта інформації до змісту висловлювання, а також підсилити його негативне ставлення до можливого використання ядерної зброї. Крім цього дана АФО, що фігурує в заголовку і в кінцівці тексту, формує тим самим центр його модально-оцінної структури, а також обрамляє його з точки зору структурно-сислової організації, відіграючи тим самим яскраво виражену текстоформуючу та когерентну функції.

Широко живимим у сьогодиншньому політичному медіадискурсі є вираз *розрубати (розв'язати) Гордіїв вузол* (укр.) – *to cut the Gordian knot* (англ.) – *den gordischen Knoten durchhauen (durchtrennen, lösen)* (нім.), що означає «вирішити важку справу, розв'язати складне завдання, подолати перешкоду завдяки енергійним діям». Цей вислів бере початок із повідомлень про діяння Олександра Македонського, який розрубав у 333 р. до н.е. мечем вузол, якого не міг ніхто розв'язати (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 18). Цей вираз часто вживають сьогодні у зв'язку з тим, що війна, яка явно затягнулася в часі,

завдала як Україні, так і її союзникам чимало проблем, зокрема й економічного характеру, які слід вирішувати. Так, наприклад, у зв'язку зі скороченням постачання з боку Росії енергоресурсів у Німеччину, остання здійснює встановлення так званих інтелектуальних лічильників електроенергії з метою скорочення енергетичних витрат, а також розміру оплати для громадян. З цього приводу німецькомовний журнал *Spiegel* пише: «*Das Bundeswirtschaftsministerium will den gordischen Knoten nun endlich durchtrennen*» – «Федеральне міністерство економіки хоче нарешті *розрубати цей гордіїв вузол*» (*Spiegel*, 2022).

Також від багатьох інших гордієвих вузлів, які спричинені вторгненням Росії в Україну і які негативно позначаються на економіці, страждає не тільки Німеччина, але й уся Європа. У цьому зв'язку європейське видання англійською мовою *Politico Europe* в одній зі своїх статей пише: «*We must cut Europe's Gordian knots*» – «Ми повинні *розрубати гордієві вузли Європи*» (Snabe, 2022).

З часу початку війни і до сьогоднішнього дня лідерами держав, політиками, міжнародними інституціями ведеться активний пошук можливостей для справедливого завершення війни. При цьому Україні, її лідерам часто пропонуються варіанти, які скоріше нагадують «*Троянського коня*», що не завжди є оптимальним вирішенням цього питання. Свідченням цьому є загальновідомий «Китайський мирний план», про який, наприклад, йдеться в публікації газети «Дзеркало тижня» від 14. 03. 2023 року під назвою «Китайський «мирний план» для України – це *Троянський кінь* для Заходу й України». У статті зазначається, що документ Пекіна – це просто набір приємних слів, який проте позбавлений реального змісту й практичного значення (Лавришин, 2023).

Загалом вираз *Троянський кінь* (укр.) – *the Trojan horse* (англ.) – *das Trojanische Pferd* (нім.) виражає значення «прихована небезпека» або «хитрі, підступні дії» стосовно свого опонента. Джерелом його виникнення є «Іліада» Гомера, у якій описано один із епізодів захоплення греками міста Трої, які за допомогою озброєних воїнів, захованих в дерев'яному коні, увірвалися у місто і захопили його (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 39).

Таким «Троянським конем», що «приховує небезпеку» по відношенню до України є, на думку німецькомовної газети *Focus*, така країна, як Угорщина, керівництво якої проводить недружню до нас і відверто проросійську політику. «*Putins Trojanisches Pferd in der EU*» – «*Троянський кінь Путіна в ЄС*» – таке порівняння звучить в заголовку однієї зі статей цієї газети (Moritz, 2022), що, звичайно, викликає у читача негативне ставлення

до цієї країни та її підступних і зрадницьких дій по відношенню до України.

Британська газета The Telegraph вживає вищезазначений вираз у зв'язку з бажанням використання Росією як «Троянського коня» експорт зерна з України для організації подальшого нападу на Одесу – «Russia could use grain exports *as trojan horse* to launch Odesa attack» (Sheridan, 2022). У цьому випадку Росія розраховує певним чином уникнути перевірки суден, які заходять у цей район, щоб у такий спосіб висадити свій десант і захопити Одеську область як стратегічно важливий плацдарм у ході так званої «військової спеоперації».

В медіатекстах, пов'язаних із війною Росії проти України, фігурує також ціла низка й інших широко вживаних АФО, як от:

Піррова перемога (укр.) – *a Pyrrhic victory* (англ.) – *Pyrrhussieg* (нім.) – «сумнівна перемога; перемога, що не виправдовує жертв» і яку слід вважати фактично поразкою: «Fall of Bakhmut would signal *'a Pyrrhic victory* for Wagner'» – «Падіння Бахмута стало б сигналом **Піррової перемоги** для Вагнера» (Mirovalev, 2023). Афоризм походить від імені Пірра, царя Епіру, відомого сумнівними «перемогами» над римлянами у 280–279 до н. е. при Гераклеї й Аускулумі, коли він утратив багато своїх воїнів (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 61).

Яблуко розбрату (укр.) – *the apple of discord* (англ.) – *der Apfel der Zwietracht* (нім.) – «причина, предмет суперечки або ворожнечі». У такому значенні вжив вираз римський історик Юстиніан у II ст. н. е. Джерелом виникнення цієї АФО є грецький міф про богиню розбрату Ериду, яка підкинула гостям на весіллі золоте яблуко з написом «найгарніший». Через це виникла суперечка між богинями Герою (дружиною Зевса), Афінною (богинєю мудрості) й Афродітою (богинєю краси), кожна з яких вважала себе найвродливішою (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 91). Сьогодні таким яблуком розбрату у відносинах Росії та України часто називають Крим: «Перш ніж заходити в Крим, нам треба розібратися з Кримським мостом, а також нам треба знищити **«яблуко розбрату»** – Севастопольську бухту і ще три російські військові бази, які є в Криму» (Світан, 2022).

Розділяй і володарюй! (укр.) – *Divide and rule!* (англ.) – *Teile und herrsche!* (нім.) – політичне правило, яким керувався римський сенат, згідно з яким кращим методом управління є розпалювання ворожнечі між народами (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 69). Сьогодні таким методом користується Росія у стосунках з іншими державами Європи і світу, як ось: «**Divide and rule**: Russia's rationale for halting gas flows to Poland and Bulgaria» – «**Розділяй і володарюй!**

Ось аргументація Росії для припинення потоків постачання газу до Польщі та Болгарії» (Dempsey, Hume, 2022).

Варто зазначити, що вищезгадана АФО має комунікативний характер, тобто ознаку завершеного речення і таких виразів сьогодні у політичній комунікації дуже багато. Таким, наприклад, є вислів **Коли говорять гармати, музи мовчать** (укр.) – *In times of war the Muses are silent* (англ.) – *Im Waffenlärm schweigen die Musen* (нім.), у якому стверджується думка, що мистецтво, духовність не можуть розвиватися під час воєн. Вислів належить римському історичу Корнелію Кепоту (99-24 рр. до н.е.) і зустрічається в римського письменника Вегеція (кінець 4 ст.) (Козовик, Пономарів, 2006: 50).

Щодо можливості поєднання війни і мистецтва у даний період на сторінках політичних медіаресурсів розгорнулася справжня дискусія і це не випадково, адже ця війна вже стала частиною реальності для всіх українців, зокрема й митців, письменників, поетів, журналістів, які не можуть ігнорувати цю тему. Так, наприклад, політик, журналіст Владислав Синяговський у блозі під заголовком «Музи проти гармат» Української правди пише: «Кажуть, що **коли гримлять гармати – музи мовчать**. Напевно. Ті, хто пережив «Град», кажуть саме так [...]. Але все ж, **коли гримлять гармати – музи мають не мовчати, а бути ще сильнішими, інакше – смерть**» (Синяговський, 2014).

Прикладом уживання вищезгаданого виразу є також одне із відео звернень Блаженнішого Святослава, Глави української греко-католицької церкви, в якому зазначається: «Кажуть, **коли говорять гармати, музи мовчать**. Хай музи мовчать, але ми, християни, люди, **не маємо права мовчати!** У ці хвилини, коли ллється кров на українській землі, коли повторюються слова патріарха Йосифа Сліпого про «гори трупів і ріки крові» [...], **ніхто не має права мовчати!**» (Українська Греко-Католицька Церква, 2023а). Ось такою є точка зору до цієї проблеми українського суспільства, й церкви зокрема.

Вищенаведені приклади вживання комунікативних АФО засвідчують, наскільки широко можливими є різні структурно-семантичні модифікації таких одиниць з метою, щоб здійснити комунікативно-прагматичну інтенцію їх автора. Адже такі трансформації надають можливість автору висловити у бажаному для нього руслі думку, здійснити потрібну оцінку тієї чи іншої ситуації, щоб нав'язати її реципієнту.

Особливої актуальності в сьогоденних умовах набув вираз *Si vis pacem, para bellum* (лат.) – **Хочеш миру готуйся до війни** (укр.). Наприклад, під такою назвою «*Si vis pacem, para*

bellum» в «Історичній правді» фігурує стаття лідера руху «Демократична сокира» Юрія Гудименка, який пише: «Війна точно буде ще. Може, за рік. Може, за сто. Але буде неодмінно. І до неї треба бути готовим щохвилини. Щосекунди. Всім. Що треба робити? Бути готовим. Мати армію сильнішу, ніж у них. Мати зброю краще, ніж у них. Мати все краще, ніж у них. [...] І головне – мати розуміння, що ти у небезпеці постійно» (Гудименко, 2022).

А ось приклад вживання цієї ж комунікативної АФО в англomовному медіадискурсі. Так журналістка інформаційного агентства Швейцарії Swissinfo Мей Ельмахді Ліхтштайнер запитує: «*If you want peace, prepare for war*» – is that true? – «*Якщо хочеш миру, готуйся до війни*» – це правда?». Авторка, чия країна зберігала свій нейтралітет протягом двох століть, сьогодні зазначає, що війна в Україні змусила Європу переглянути політику безпеки [...] і змусила також Швейцарію здійснити раніше немислиме – підтримати Україну. Адже «підтримка України – необхідність!» – «*Support for Ukraine is necessity!*» – зазначає авторка (Lichtsteiner, 2023).

Дуже часто спостерігається паралельне вживання латинського і калькованого варіанту цієї ж АФО іншими мовами, як наприклад, німецькою: «*Si vis pacem, para bellum*, hat bereits Platon gesagt. *Wer den Frieden wahren will, rüstet sich für den Krieg*. [...] Heute müssen wir wirklich in die Tasche greifen, damit unser Bundesheer seine Einsatzaufgaben wieder erfüllen und endlich modernisiert werden kann» – «*Хочеш миру – готуйся до війни*» – сказав Платон. [...] Сьогодні нам дійсно треба покопатися в кишнях, щоб наша армія Бундесверу знову виконувала свої оперативні завдання і нарешті була модернізована» (Sobotka, 2023).

Останнім часом все активніше і частіше вживається у політичній комунікації античний вислів *Carthago delenda est!* (лат.) тобто *Карфаген мусить (має) бути зруйнованим!* (укр.) – *Carthago must be destroyed* (англ.), – *Karthago muss zerstört werden* (нім.). АФО, що означає «настійливий заклик до впертої боротьби з ворогом до його остаточного знищення», належить державному діячеві Стародавнього Риму Катомові Старшому, який був непримиренним ворогом Карфагена, оскільки вбачав у ньому небезпечного конкурента римлян. Карфаген – місто-держава на півночі Африки, політичний і торговельний ворог Риму і який після поразок щоразу швидко відновлювався, набирався сил і знову починав загрожувати Риму. «Карфаген повинен бути зруйнований!» – такими словами Катом Старший неодноразово завершував свої виступи в Сенаті, що засвідчено давньогрецьким

істориком і письменником Плутархом (Лазарович, Ткачівська, Ткачівський, 2005: 38).

Аналіз західних медіаресурсів дозволяє судити про те, що у вживанні цього виразу спостерігається посилення переважно на українські медіа, де цей вислів є сьогодні особливо актуальним. І це цілком зрозуміло, адже варварська війна Росії проти України викликає глибоке обурення насамперед у громадян нашої держави, а також українських політиків, держаних діячів, журналістів. Так, наприклад, міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків, даючи інтерв'ю Галицькому кореспонденту, зазначає, «що до тих пір, поки Москва стоятиме і ця країна буде, Україна не буде в безпеці. Тому *Карфаген має бути зруйнований!*» (Марцінків, 2022).

Так же імперативно, проте ще більш конкретно за змістом і за формою звучить заголовок публікації Андрія Миселюка, політолога, директора експертно-аналітичного центру Sensor.net. «*Чому Росія-Карфаген має бути зруйнована?*». Далі автор пише: «Лише послаблення Росії внаслідок її поразки в Україні без розпаду РФ на дрібні та слабкі держави збереже величезну загрозу безпеці як України, так і Заходу». Автор також наводить пряму історичну паралель із античним минулим і заявляє: «Зараз у нас повним ходом йде друга Пунічна війна. І є цілком реальний шанс уникнути третьої. *Московський Карфаген має бути зруйнований* просто зараз» (Миселюк, 2022). Автор статті за рахунок нарощених негативно-оцінних компонентів *Росія-Карфаген* – *Московський Карфаген* поточного у цій статті, хто повинен бути знищений за злочини проти України.

«*Carthage must be destroyed*» (англ.) – під таким заголовком звучить також стаття проректора Українського католицького університету Володимира Добка в англomовному журналі The New Voice of Ukraine. За словами автора, «Ukrainians are now literally crucified by the wickedness of Putin's Russia» – «Українці зараз буквально розп'яті злочестивістю путінської Росії» (Dobko, 2022).

І все-таки, є сподівання, що колись ця війна закінчиться і наперекір Росії Україна встане з колін і «*відродиться як Фенікс із попелу*». Україна це зробить і в це вірить весь світ, все прогресивне людство. Сьогодні ця фраза звучить повсюдно, на різних площах, причому різними мовами. Так, на минулому конкурсі Євробачення його учасниця епатажна Кончіта Вурст виступила, щоб підтримати Україну у благодійному телемарафоні, зі своєю переможною у свій час англomовною піснею «*Rise Like Phoenix*». Свій виступ вона завершила також словами «*Ukraine will rise like a phoenix from the ashes!*» – «Україна *відродиться як Фенікс із попелу*» (Wurst, 2022).

І незважаючи на війну, що ще, на жаль,

продовжується, українська економіка поступово відроджується. У багатьох регіонах засновуються нові компанії, створюються робочі місця та розвиваються креативні ідеї. Яскравим і символічним свідченням бажання відродитися є той факт, що президент України та представники українського державного підприємства «Антонов» запланували відбудову літака Ан-225, який був найбільшим у світі, але був знищений у ході злочинної війни проти України. І як повідомляє німецькомовна газета Bild, «dieses ikonische Flugzeug «Mrija» soll **wie Phönix aus der Asche** wieder auferstehen» – «цей іконічний літак «Мрія» повинен **відродитися** заново як **Фенікс із попелу**» (Zwenger, 2023).

Очевидно, варто завершити дану статтю словами із Проповіді Блаженнішого Святослава у день проголошення Року патріарха Любомира Гузара з нагоди його 90-ліття: «Що нам сьогодні хоче сказати Господь Бог? До чого Він нас заохочує? Передусім [...] до слова про Бога, який є джерелом життя і прощення, справжнім скарбом людини. Якщо людина зуміє знайти цей скарб, то стане непереможною. Ба більше, повсякчасно зможе **відновлюватися як таємничий фенікс з попелу**» (Українська Греко-Католицька Церква, 2023b).

Висновки. Фразеологізми античності, незважаючи на своє древнє походження й книжний характер, посідають особливе місце в політичному дискурсі. Будучи вдалою формулою для вираження думок, вони зазвичай формують квінтесенцію його змісту. Їхнє вживання в дискурсі зумовлене комунікативно-прагматичною релевантністю їх семантики, тобто їх здатністю виступати не тільки засобом комунікації, але й виконувати прагматичну функцію впливу на реципієнта політичної інформації. Тому включення АФО в структуру політичного дискурсу суворо підпорядковане його цілям і завданням. Часто сама поява АФО в політичному дискурсі в узуальній чи оказіональній формі є уже певним сигналом, розрахованим на прагматичний вплив, на формування у його реципієнта певної соціально-політичної орієнтації.

Особливу роль при цьому відіграє політична оцінка як складник і як прагматично значущий чинник їх семантичної структури. Ця оцінка, що зазвичай узуально обумовлена конкретними міфологічними сюжетами, історичними подіями, власними античними іменами тощо, може крім цього посилюватися безпосередньо в дискурсі за рахунок різних структурно-семантичних трансформацій цих одиниць.

АФО фігурують зазвичай у найбільш сильних і значущих позиціях політичного дискурсу: у заголовку, у центрі або в кінцівці і виступають одним із елементів модально-оцінної структури або його

центром. Тим самим вони відіграють важливу текстоформуючу та когерентну функції, забезпечуючи його структурно-смыслову цілісність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я. Фразеологія у системі мови : монографія. Івано-Франківськ : Лілея, 1997. 176 с.
2. Билиця Я. Активізація вживання політичної фразеології в німецькомовному політичному дискурсі в час війни Росії проти України *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 24. Т 1. С. 61–68.
3. Братчук С. Путін відкрив ящик Пандори! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vOK0-6vF0yo> (дата звернення: 18.06.2023).
4. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: Автореф. дис. докт. філол. наук: спец. :10.02.01 – українська мова. Київ, 2018. 40 с.
5. Венжинович Н. Фразеологічні одиниці з античних джерел (на матеріалі української, російської та англійської мов). *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. статей. Вип. 10. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2011. Ч. II. С. 66–71.
6. Венжинович Н., Луканинець Р. Фразеологічні одиниці у міфах Давньої Греції: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : «Філологічна»: зб. наук. пр. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 34. С. 128–132.
7. Григораш А. Використання крилатих висловів у сучасній публіцистиці (на матеріалі сучасної преси України). Волинь – Житомирщина. 2002. № 9. С. 121–126.
8. Гудименко Ю. Si vis pacem, para bellum. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/06/10/161433/> (дата звернення: 03.06.2023).
9. Денисюк В. Античний світ фразеології української поезії середини XVII ст. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету*: зб. наук. праць. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. Вип. 13. С. 263–270.
10. Куньч З. Роль античних крилатих висловів у досягненні комунікативної мети оратора. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31(70). № 1. Ч. 1. С. 61–66. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-1/12> (дата звернення: 20.06.2023).
11. Лавришин Ю. Китайський «мирний план» для України – це троянський кінь для Заходу й

- України. URL: <https://zn.ua/ukr/china/kitajskij-mirnij-plan-dlja-ukrajini-tse-trojanskij-kin-dlja-zakhodu-j-ukrajini-the-hill.html> (дата звернення: 20.05.2023).
12. Лазарович В. Латинські запозичення в системі німецької мови. Автореф. дис. канд. філол. наук: спец. : 10.02.04 – германські мови. Львів, 1983. 24 с.
 13. Лазарович В., Ткачівська М., Ткачівський В. Українські фразеологізми латинського походження. Етимологічний словник. Івано-Франківськ : «Гостинець», 2005. 125 с.
 14. Марцінків Р. Карфаген має бути зруйнований! URL: <https://gk-press.if.ua/karfagen-maye-butyzrujnovanyj-martsinkiv-pro-voroga/> (дата звернення: 06.06.2023).
 15. Миселюк А. Карфаген має бути зруйнований! URL: <https://censor.net/ua/b3339458> (дата звернення: 07.06.2023).
 16. Подоляк М. Ядерна «скринька Пандори» має бути закритою! URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/25/yaderna-skrynka-pandory-maye-butyzakrytoyu-myhajlo-podolyak/> (дата звернення: 18.06.2023).
 17. Проповідь Блаженнішого Святослава у Сиропусну неділю та в день проголошення Року патріарха Любомира Гузара з нагоди його 90-ліття / Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/propovid-blazhennishogo-svyatoslava-u-syropusnu-nedilyu-ta-v-den-progoloshennya-roku-patriarha-lyubomyra-guzara-z-nagody-yogo-90-littya-2257/> (дата звернення: 18.06.2023).
 18. Рік війни: 12 цитат Блаженнішого Святослава / Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/rik-viyny-12-tsytat-blazhennishogo-svyatoslava-2235/> (дата звернення: 05.06.2023).
 19. Світан Р. До нового року ЗСУ почнуть заходити до Криму, а навесні 2023-го війна закінчиться». URL: <https://glavred.net/article/do-novogo-goda-vsu-nachnut-zahod-v-krym-a-vesnoy-2023-go-voyna-zakonchitsya-polkovnik-zapasa-svitan-10432274.html> (дата звернення: 06.06.2023).
 20. Серебрянська І., Маринюха Н. Фразеологізми античності в мові сучасної преси. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2011. Т. 24(63). № 4. Ч. 1. С. 182–187.
 21. Сизонов Д. Медіатекст і медіадискурс у сучасному медійному просторі. URL: <http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/11/2013-7-389-392-%D0%A1%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D0%94.%D0%AE.pdf> (дата звернення: 18.06.2023).
 22. Синяговський В. Музи проти гармат. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/synyagovsky/544625334fad5/> (дата звернення: 05.06.2023).
 23. Скубашевська О. Лексика і фразеологія античного походження в англійській та українській мовах. Автореф. дис. канд. філол. наук: спец.: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Донецьк, 2000. 28 с.
 24. Словник античної мітології / упор. : Козовик І., Пономарів О. Тернопіль : Навчальна книга, 2006. 312 с.
 25. Ткачівський В. Латинські запозичення в німецькій фразеології. Короткий етимологічний словник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 48 с.
 26. Dempsey H., Hume N. Divide and rule!: Russia's rationale for halting gas flows to Poland and Bulgaria. URL: <https://www.ft.com/content/a2b5a61f-9c07-4284-be81-ce3f7a8a2cfl> (дата звернення: 07.06.2023).
 27. Dobko T. Carthage must be destroyed! URL: <https://english.nv.ua/opinion/carthage-must-be-destroyed-50227320.html>.
 28. Da Wei. Crossing the Rubicon of the International Order. URL: <https://china-cee.eu/2022/07/13/crossing-the-rubicon-of-the-international-order/> (дата звернення: 12.06.2023).
 29. Goemans H. Mit Kampfpanzern hat der Westen „den Rubikon überschritten“. URL: https://www.focus.de/politik/ausland/ukraine-krise/den-rubikon-ueberschritten-konfliktforscher-erklart-warum-westen-im-ukraine-krieg-neues-ziel-verfolgt_id_184089042.html (дата звернення: 20.05.2023).
 30. Haltiwanger J. Top US diplomat warns that if Ukraine gives up territory to Russia in exchange for peace it will ‘open a Pandora’s box around the world. URL: <https://www.businessinsider.in/politics/world/news/top-us-diplomat-warns-that-if-ukraine-gives-up-territory-to-russia-in-exchange-for-peace-it-will-open-a-pandoras-box-around-the-world/articleshow/97929998.cms> (дата звернення: 10.06.2023).
 31. Lichtsteiner M.E. If you want peace, prepare for war – is that true? URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/-if-you-want-peace--prepare-for-war---is-that-true-/48303460> (дата звернення: 04.06.2023).
 32. Mirovalev M. Fall of Bakhmut would signal ‘a Pyrrhic victory for Wagner’. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/22/as-russia-claims-victory-how-important-is-bakhmut> (дата звернення: 08.06.2023).

33. Moegling K. Welchen Einfluss kann die UNO noch auf den Krieg in der Ukraine nehmen? URL: <https://kirchheim.forum2030.de/12002-2/> (дата звернення: 30.05.2023).
34. Moritz H.-J. Putins Trojanisches Pferd in der EU: Orbans Wahlsieg nutzt vor allem Moskau. URL: https://www.focus.de/politik/ausland/eu/kommentar-putins-trojanisches-pferd-in-der-eu-orbans-wahlsieg-nutzt-vor-allem-moskau_id_78670523.html (дата звернення: 09.06.2023).
35. Schallenberg A., Twyford Ph. Remove nuclear sword of Damocles! URL: <https://mg.co.za/thoughtleader/opinion/2022-06-28-remove-nuclear-sword-of-damocles/> (дата звернення: 20.06.2023).
36. Sheridan D. Warning Russia could use grain exports as trojan horse to launch Odesa attack. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/07/30/warning-russia-could-use-grain-exports-trojan-horse-launch-odesa/> (дата звернення: 09.06.2023).
37. Snabe J. We must cut Europe's Gordian knots. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-gordian-knot-european-green-deal-energy-industry-5g-data-ai/> (дата звернення: 02.06.2023).
38. Sobotka W. Das Parlament im Überblick URL: <https://www.parlament.gv.at/person/88386> (дата звернення 05.06.2023).
39. Wirtschaftsministerium will Einbau von Smart Metern beschleunigen / Spiegel. URL: <https://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/smart-meter-wirtschaftsministerium-will-einbau-beschleunigen-a-15bcf646-ce77-4f69-93be-3b7bff4e4e34> (дата звернення: 10.06.2023).
40. Wurst C. Rise Like Phoenix! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SaolVEJEjV4> (дата звернення 07.06.2023).
41. Zwerger P. Microsoft lässt Antonow An-225 „Mrija“ auferstehen URL: <https://www.flugrevue.de/zivil/sechsstrahler-fuer-flight-simulator-microsoft-laesst-antonow-an-225-mrija-auferstehen/> (дата звернення: 07.06.2023).